

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ФОРМИ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ

ORGANIZATIONAL FORMS OF MORAL EDUCATION

У статті окреслено організаційні форми морального виховання учнів початкових класів. Проаналізовано моральні якості в умовах сучасної школи, які доцільно розвивати в учнів, а саме патріотизм, гуманізм, доброзичливість, чесність, доброта та інші. Визначено зміст організаційних форм. На сучасному етапі необхідно об'єктивно оцінити історичні реалії, вивчити історичні корені, ідеї морального виховання, досвід педагогів минулих років. А вже звернувшись до літератури, ми бачимо, що мораль є основою багатого духовного життя людини. Основний процес морального виховання дитини, становлення її поглядів на життя і працю, гартування її волі і характеру здійснюється у школі. Вчитель повинен бути підготовлений достатньою мірою до забезпечення високого рівня морального виховання, оволодіти методами і прийомами морального виховання дитини на різних етапах її розвитку. Узагальнивши багатий досвід шкіл, можна показати основні умови, форми і методи виховання моралі в учнів початкової школи. Школа – це життєвий простір дитини; тут вона не просто готується до життя, а живе. Тому виховна робота планується так, щоб сприяти становленню особистості як творця і проектувальника життя, гармонізації та гуманізації стосунків між учнями і педагогами, школою і родиною, керуючись ідеями самоцінності дитинства, демократичного діалогу між поколіннями. На початку X – XI століття в Україні почали відбуватися значні зміни в різних сферах діяльності суспільства. Створення Нової української школи стало серйозним кроком до реалізації новітніх підходів у системі навчання і виховання дітей. Недоліки в організації шкільного виховання і скорочення позашкільних закладів призводить до збільшення кількості дітей і підлітків, поведінка яких виходить за межі моральних норм. Питання морального виховання дітей початкових класів є актуальним для сучасного суспільства.

Ключові слова: моральне виховання, організаційні форми, моральні якості, мораль, виховна робота, початкова школа.

The article outlines the organizational forms of moral education of primary school students. The moral qualities in the conditions of modern school which it is expedient to develop in pupils, namely patriotism, humanism, benevolence, honesty, kindness and others are analyzed. The content of organizational forms is determined. At the present stage, it is necessary to objectively assess the historical realities, to study the historical roots, ideas of moral education, the experience of teachers of the past years. After all, turning to the literature, we see that morality is the basis of a rich spiritual life of man. The main process of moral education of the child, the formation of his views on life and work, the hardening of his will and character is carried out at school. The teacher must be sufficiently prepared to ensure a high level of moral education, master the methods and techniques of moral education of the child at different stages of its development. Summarizing the rich experience of schools, we can show the basic conditions, forms and methods of moral education in primary school students. School is a child's living space; here she is not just preparing for life, but living. Therefore, educational work is planned to promote the formation of the individual as a creator and designer of life, harmonization and humanization of relations between students and teachers, school and family, guided by the ideas of childhood self-worth, democratic dialogue between generations.

At the beginning of the X – XI century in Ukraine began to undergo significant changes in various spheres of society. The creation of the New Ukrainian School was a serious step towards the implementation of the latest approaches in the system of education and upbringing of children. Deficiencies in the organization of school education and the reduction of out-of-school institutions leads to an increase in the number of children and adolescents whose behavior goes beyond moral norms. The issue of moral education of primary school children is relevant for modern society.

Key words: moral education, organizational forms, moral qualities, morality, educational work, elementary School.

УДК 373.3.015.31:17.022.1
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/24-1.2>

Батарейна І.О.,
аспірант кафедри педагогіки
і педагогічної майстерності
Мелітопольського державного
педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Одним із важливих завдань сучасної школи є виховання громадянина. Із реформуванням системи освіти учитель підбирає різні форми морального виховання і повинен працювати на покращення моральних якостей учнів початкової школи. У Новій українській школі виховання буде зведено лише до окремих «занять із моралі». Виховання сильних рис характеру та чеснот здійснюватиметься через наскрізний досвід. Усе життя Нової української школи буде організовано за моделлю поваги до прав людини, демократії, підтримки добрих ідей. У формуванні виховного середовища братиме участь увесь колектив школи. У закладах буде створюватися атмосфера довіри, доброзичливості, взаємодопомоги і взаємної підтримки у випадку виникнення труднощів у навчанні та

повсякденному житті. Ключовим виховним елементом стане приклад учителя, який покликаний зацікавити дитину [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми морального виховання молоді висвітлюються в низці нормативно-правових документів: Національній доктрині розвитку освіти України у XXI ст. (2002), законах України «Про освіту» (2006), «Про вищу освіту» (2014), Концептуальних засадах розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір (2004), Національній стратегії розвитку освіти України на період до 2021 року (2012), Концепції Нової української школи (2016) та ін. Багато дослідників зверталися до питання морального виховання у своїх працях, а саме Г. Ващенко, Б. Грінченко, А. Макаренко, І. Огієнко, С. Русова, І. Стешенко, В. Сухом-

линський, С. Шацький. Моральному вихованню школярів присвячені дослідження Ш. Амонашвілі, В. Бабич, В. Білоусової, О. Богданової, І. Зверєвої, В. Киричок, Л. Коваль, Н. Підгорної, Т. Цвелих, Т. Чорної. Обґрунтував свою власну педагогічну систему у своїх працях Г. Ващенко. Гармонійно розвинутою К. Ушинський вважав людину, у якої поєднані моральна досконалість, фізична і естетична розвиненість, розумова зрілість: «Ми сміливо висловлюємо переконання, що вплив моральний складає головне завдання виховання, більш важливе, ніж розвиток розуму і наповнення голови знаннями» [4]. Видатний український педагог В. Сухомлинський наголошував: «Роки дитинства – це, перш за все, виховання серця. Виховання – це не поєднання заходів і прийомів, а мудре спілкування дорослого з живою душею дитини» [13].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У часи реформування системи освіти постають нові завдання перед учителями щодо навчання і виховання дітей. Відбувається пошук ефективних шляхів морального виховання для підготовки високоморального покоління, здатного до активної життєдіяльності.

Мета статті – проаналізувати особливості організаційних форм морального виховання в початковій школі та виокремити, які чинники впливають на вибір форм.

Виклад основного матеріалу. Дитина навчається керувати своєю поведінкою поступово, перебираючи на себе регулюючу функцію, яка на першому етапі належить дорослому. Основою процесу виховання є діяльність учня як суб'єкта в різних видах та формах. Основу ситуації складає виховна дія, яка має завдання виховання, адекватний її зміст, способи виховання. Суттєвою ознакою виховної дії є наявність завдання виховання. Виховною ситуацією може бути відверта розмова з учнями, диспут, зустріч, свято. Виховання – цілеспрямований та свідомо здійснюваний процес організації та стимулювання активної діяльності особистості, що формується для оволодіння суспільним досвідом: знаннями, практичними вміннями та навичками, способами творчої діяльності, соціальними та духовними відносинами; у широкому розумінні – процес усебічного розвитку особистості, що включає навчання й спеціальну виховну роботу з формування в неї соціальних та різноманітних духовних відносин; у вузькому розумінні – специфічний процес формування соціальних та духовних відносин [9; 14]. За В. Лозовою, виховання розглядається як передача й організація засвоєння людством соціально-історичного досвіду, його духовної культури. Як педагогічна категорія передбачає педагогічно цілеспрямовану організацію діяльності, спілкування людини, які сприяють формуванню у вихованців певного ставлення до оточуючого світу, до самого

себе, моральних норм і правил поведінки [7]. До структури моральної культури відносяться знання, почуття, відношення, поведінка. Тому головне – сформувати в учнів систему моральних знань, почуттів, ставлень, поведінки. Вихованість – якість особистості, яка визначає в повсякденній поведінці людини її відношення до інших людей. В основі такого відношення лежать повага і доброзичливість до кожної людини [1].

Надзвичайно високі вимоги до морального ставлення до себе зайняли своє головне місце дуже давно. Зміст морального виховання передбачає утвердження принципів загальнолюдської моралі, а саме патріотизму, правди, доброти, справедливості. Моральний розвиток проходить у три стадії (за Л. Кольбергом). Перший – доморальний, виконуються вимоги, бо існує страх покарання. На конверсійному рівні учні намагаються належати групі, суспільству. А на третьому, автономному, людина добровільно обирає моральну поведінку, бо має переконання, що жити потрібно згідно з нормами, які вона прийняла добровільно [4]. Виховання моральної культури учнів проходить у різних видах діяльності: навчальній, трудовій, громадсько-корисній. Актуальним у межах нашого наукового пошуку є твердження І. Підласого, що в основу оцінки вихованості повинна бути покладена загальна спрямованість особистості, а не окремі її якості. Останні слід розглядати у зв'язку з мотивами поведінки, оскільки вчинок чи дія, які розглядаються поза мотивом, що їх викликав, не можуть адекватно характеризувати рівень вихованості [11]. Метою виховання є формування всебічно і гармонійно розвинутої особистості [3; 12]. Моральне виховання – це цілеспрямований і систематичний вплив на свідомість, почуття, поведінку вихованців із метою формування в них моральних якостей, які відповідають вимогам і нормам моралі [6]. Моральне виховання – це виховний вплив школи, сім'ї, громадськості, що має на меті формування стійких моральних якостей, потреб, почуттів, навичок поведінки на основі засвоєння ідеалів, норм і принципів моралі та практичної діяльності. На учителя покладається багато роботи щодо морального виховання. Нелегко скласти план роботи та все передбачити і виконати. Виховання здійснюється за багатьма напрямками, а саме розумовим, моральним, трудовим, естетичним, екологічним, правовим, статевим, фізичним та ін. Сьогодні в суспільстві відбувається багато негативного, що теж впливає не добре на молоде покоління. Мораль – це система принципів, норм і правил, які регулюють поведінку людини в суспільстві, роблять її правильною. Етика – наука про мораль, її природу, структуру і особливості походження. Моральні правила, норми, категорії, принципи, ідеали виступають як форма суспільної

моральної свідомості [2]. Моральна культура особистості – це засвоєння особистістю моральних норм, принципів, категорій, ідеалів суспільства на рівні власних переконань, дотримання їх як звичних норм поведінки.

Під процесом морального виховання ми розуміємо сукупність виховних впливів, наслідком яких має бути поступове формування високих якостей особистості. Молодший шкільний вік являється особливим періодом у становленні людини. Учні початкових класів із великим інтересом сприймають навколишній світ. Цей вік дуже важливий і в моральному розвитку дитини. Важливу роль у доведенні до свідомості дітей моральних норм відіграє читання на етичні теми. Але виховний вплив залежить від методики опрацювання прочитаного. Великий моральний вплив має позакласне читання. Книжка учить розбиратися у складних обставинах життя, виховує любов до праці, рідної землі. Діти молодшого шкільного віку сприймають фільми як реальне життя, захоплюються цікавими сюжетами. Але фільм також приносить користь, якщо після перегляду обговорити його під керівництвом учителя. Моральне виховання учнів молодшого шкільного віку вимагає створення сприятливих умов, за яких дитина живе і працює, опановує певні норми життя, традиції колективу, переймається спільними його інтересами.

Могутнім джерелом моральних переживань дітей молодшого шкільного віку є вивчення природи і життя рідного краю. Спостереження за змінами природи під впливом людської праці – шлях до формування в дітей матеріалістичного розуміння світу і необхідна умова виховання в них високих моральних почуттів. Моральне виховання неможливе без знання індивідуальних особливостей учня, його оточення, сім'ї. Учні молодших класів ще не мають достатніх навичок колективного життя, але вони прагнуть до дружби і товаришування [8].

Виховна робота спрямована на закріплення, поглиблення знань, застосування їх на практиці, розширення кругозору учнів, формування наукового світогляду. Не менш важливим є вироблення умінь і навичок самоосвіти, розвиток творчих здібностей, організація дозвілля, культурного відпочинку. Форма (від лат. forma – зовнішній вигляд, зовнішній обрис, певний, стійкий порядок) є зовнішнім вираженням методу. Звідси формою виховання є зовнішня сторона організації виховної роботи, що пов'язана з кількістю тих, на кого спрямовують виховний вплив, часом, місцем та порядком його здійснення [10].

Форми виховної роботи – варіанти організації виховного процесу, композиційна побудова виховного заходу. Формами називають спеціальні уроки, етичні бесіди, відверті розмови, лекції, тематичні вечори, вечорниці, зустрічі свят народного календаря, благодійні заходи, диспути, створення альманахів з історії родоvodu та інші.

Класифікація форм виховної роботи Е. Титової, в якій вона виділяє три основних типи форм виховної роботи: заходи, справи, ігри. Заходи – це події, заняття, ситуації в колективі, організовані класним керівником для вихованців із метою виховного впливу на них. Справи – це загальна форма роботи, в ній відбиваються важливі події, здійснені і організовані членами колективу на користь і радість кого-небудь, у тому числі й кожного особисто. Гра – це реальна діяльність, цілеспрямовано організована в колективі вихованців із метою відпочинку та розваги. Доволі часто можна зустріти розподіл форм виховної роботи за ступенем новизни, це – традиційні, нетрадиційні, інноваційні, усталені, стереотипізовані тощо. За терміном проведення всі форми можна розділити на: короткочасні, тривалі, традиційні й навіть ситуативні. Розпізнають форми за видами діяльності і виділяють форми навчальної, трудової, спортивної, художньої, естетичної діяльності тощо. За кількістю учасників форми можуть бути: індивідуальні (вихователь – вихованець); групові (вихователь – група дітей); масові (вихователь – декілька груп, класів, паралель). За способом впливу педагога на вихованця розрізняють безпосередні й опосередковані форми виховної роботи, в останніх виховний вплив залишається прихованим від учнів [6].

Розглянемо організаційні форми окремо. Класна година є позакласною формою виховної роботи та спілкуванням класного керівника з учнями. Питання для обговорення готуються класним керівником заздалегідь. Метою таких часів є формування в дітей соціальної зрілості. Тільки систематичне проведення приведе до результату. Етична бесіда формує в учнів уміння та навички моральної поведінки, оволодіння загальнолюдськими морально-духовними цінностями. Диспути – усні публічні обговорення наукових, моральних проблем із метою пошуку істини. Виставки організують для обговорення досягнень учнів. Змагання спрямовані на стимулювання інтересів, здібностей учнів. Конкурси та олімпіади проводять для виявлення талантів, розвитку творчих можливостей дітей.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що найвища ефективність організаційних форм морального виховання досягається в процесі комплексного використання. Сам вчитель постійно розвивається та вдосконалює свої професійні навички. Моральне виховання неможливе без знання учителем особистості учня, без його уміння розібратися в причинах поведінки і викликати бажання виправитись, без тісних виховних контактів із сім'єю. Сучасне інформатизоване суспільство завжди суперечить традиційній моральній культурі українців. Майбутнє української нації, інтеграція в європейський та світовий простір залежить від рівня духовної культури. Подальшого розроблення потребує підбір дієвих організаційних форм морального виховання на сучасному етапі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Батарейна І.О. Моральне виховання учнів початкових класів в умовах Нової української школи. *Науковий вісник Львівської академії. Серія: Педагогічні науки. Збірник наукових праць /* Гол. ред. Т.С. Плачинда. Кропивницький : ЛА НАУ, 2019. Вип. 5. С. 54–58.
2. Бех І.Д. Виховання особистості: Книга друга. Особистісно-орієнтовний підхід: теоретико-практичні засади. Київ : Либідь, 2003. 341 с.
3. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145–VIII ст. 1–7. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
4. Закон України «Про загальну середню освіту» від 13. 05. 1999. № 651–XIV ст. 1. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14>.
5. Кольцова О.С. Моральне виховання в історії педагогічної науки. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання та спорту, 2008. URL : <https://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2008-11/08koshps.pdf>.
6. Концепція «Нова українська школа» Схвалено рішенням кол. МОН України від 27.10.2016. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
7. Кондрашова, Л.В., Лаврентьєва, О.О., Зеленкова, Н.І. Методика організації виховної роботи в сучасній школі : навчальний посібник. Кривий Ріг : КДПУ, 2008. 187 с.
8. Лозова В.І., Троцько Г.В. Теоретичні основи виховання і навчання : навч. посібник для пед. навч. закладів. 2-е вид., випр. і доп. Харків : Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди; «ОВС», 2002. 400 с.
9. Матвієнко О.В. Основи морального виховання особистості млдшого школяра. Київ : Стилос, 1999. 232 с.
10. Основи науково-педагогічних досліджень : навчальний посібник / Т.Ф. Бельчева, М.В. Елькін, М.М. Головова, А.А. Коробченко. Харків : друкарня «Print House», 2019. 217 с.
11. Пащенко М.І. Педагогіка [текст] : навч. посіб. Київ : «Центр учбової літератури», 2014. 228 с.
12. Подласый И.П. Педагогика. Новый курс : учебник для студ. пед. вузов: В 2 кн. Москва : Гуманит. изд. Центр ВЛАДОС, 1999. Кн. 2 : Процесс воспитания. 256 с.
13. Проект Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 років. 2015. URL : <http://osvita.ua/news/43501/>.
14. Сухомлинський В. Як виховати справжню людину. Вибр. твори : у 5-ти т. Т. 2. Київ, 1976. С. 149–416.
15. Харламов И.Ф. Педагогика. Москва : Гарда-рики, 1999. 520 с.